

LEG NOOIT WOORDEN IN DE MOND VAN EEN DODE

Een nieuwe verzamelbundel van Breyten Breytenbach

De Zuid-Afrikaanse/Franse schilder en schrijver Breyten Breytenbach (1939) heeft een derde imposante verzamelbundel toegevoegd aan zijn al even indrukwekkende literaire oeuvre: *Die zingende band. Versamelde gedigte*. Deze uitgave, vorig jaar door Human & Rousseau op de markt gebracht, bevat gebundelde poëzieproductie uit de periode 1984-2014 en telt meer dan zevenhonderd pagina's. De dichtbundels tussen 1964 en 1975 waren al opgenomen in *Ysterkoei-blues* (Human & Rousseau, 2001) en diezelfde uitgeverij bracht in 2005 ook *Die ongedanste dans. Gevangenisgedigte 1976-1983* uit.

Samen met andere canonieke Afrikaanstalige schrijvers, onder wie André Brink, Antjie Krog, Etienne van Heerden en Marlene van Niekerk, krijgt Breytenbach in de Lage Landen veel weerklank. In de jaren zeventig bekommerde Meulenhoff zich om het werk. In een redactie van Adriaan van Dis zijn de Afrikaanse edities *Het huis van de dove. Gedichten 1964-1969* (1976) en *Met andere woorden. Gedichten 1970-1975* (1977) uitgegeven, later gevolgd door *De ongedanste dans. Keuze uit de gevangenisgedichten* (1986). Die laatste titel bundelt vertalingen door Laurens Vancrevel (schrijversnaam van Laurens Van Krevelen). De eerste twee verzamelbundels bevatten de oorspronkelijke teksten met een verklarende woordenlijst door Van Dis samengesteld.

In 2007 publiceerde Breytenbach in het fonds van Podium *De windvanger. Gedichten 1964-2006*. De titel is weliswaar ontleend aan de bundel *Die windvanger* (2007), maar presenteert een ruime bloemlezing uit Breytenbachs poëzie vanaf zijn debuut *Die Ysterkoei moet sweet* (1964). De Amsterdamse uitgeverij Podium legt zich al langer toe op de bekendmaking in het Nederlandse taalgebied van proza en poëzie van Zuid-Afrikaanse auteurs, met Ronelda Kamfer, Antjie Krog, S.J. Naudé en binnenkort ook Marlene van Niekerk.

Tien jaar na *De windvanger* hebben de schrijver en zijn vertaler Laurens van Krevelen, oud-directeur

*Zolang de dichter zingt,
wordt de dood op een
afstand gehouden*

van Meulenhoff, een tweede Nederlandstalige bloemlezing samengesteld. De titel *De zingende band* verwijst naar de Afrikaanse editie, maar presenteert niet meer dan een keuze uit vijf dichtbundels: *Oorblyfsel/Voice over* (2009), een innemende hommage aan de Palestijnse dichtersvriend Mahmoud Darwish, en voorts *Die beginsel van stof* (2011), *Katalekte* (2012), *Vijf-en-veertig skemeraandsange uit die eenbeendanser se werkruimte* (2014) en de kleine uitgave *Oorblyfsel* (2014). Net als voor de vorige bloemlezing is ook nu weer geopteerd voor een tweetalige editie. De teksten in het Afrikaans en het Nederlands worden naast elkaar afgedrukt, zodat de lezer die nog steeds uitgaat van de inwisselbaarheid van beide talen tot verrassende bevindingen komt. Van Krevelen heeft, precies zoals in *In de loop van de woorden* (Koppertnik, 2015), met oog voor ritme en klank een prachtige vertaalprestatie neergezet. Naast de dichter en vertaler Krijn Peter Hesselink, die voor Podium prozabundels van Breytenbach vertaalde, is hij na Adriaan van Dis (onder meer de vertaler van *Skryt. Om 'n sinkende skip blou te verf*, Breytenbachs introductie in het Nederlands) de meest bedreven vertolker van Breytenbachs gedichten in de Lage Landen.

De titel *De zingende band*, zo blijkt uit de achterplattekst van de Afrikaanse uitgave, refereert aan een bekende uitspraak van de schilder Henri Matisse. De schildershand kan na vele jaren van schepend vermogen zo bedreven zijn geraakt dat ze vanzelf zingt, los van de maker. Dat geldt ook voor de dichter. De literaire productie van Breytenbach neemt met het ouder worden in omvang toe. In hetzelfde publicatiejaar van *Die zingende band* verscheen al meteen een nieuwe omvangrijke bundel

met als titel *Die na-dood (die singende band se oggendboek-hierinneringe)*. Niet alleen kwantitatief, ook in poëtische zeggingswijze moet het recentere werk niet onderdoen voor de groteske en surrealistische taalexperimenten waarmee hij al sinds de jaren zestig het conventionele Afrikaans en de bijbehorende klassieke literatuuropvattingen te lijf is gegaan. Dat mag ook in letterlijke zin worden opgevat. Breytenbachs beeldtaal is uitgesproken zintuiglijk en lichamelijk: taal is een hoog-sensitieve manier van zijn en het uitdrukkingmiddel voor een dichtelijke persoonlijkheid, die voortdurend van gedaante verandert. Een van de kernmotieven in Breytenbachs poëzie is de metamorfose. In het Afrikaans spreekt men over een *verkleurmannetje*, of de dichter als kameleon.

Ook de Nederlandstalige anthologieën *De windvanger* en *De zingende band* laten diezelfde beweeglijkheid zien. In de verantwoording wordt expliciet melding gemaakt van de inbreng van de schrijver, ook op het gebied van de geleverde vertaalwerkzaamheid. Met de tekstselectie heeft hij een nieuwe compositie met eerder verschenen werk tot stand gebracht. Ook aan deze nieuwe uitgave ligt de poëtica van de voortdurende veranderlijkheid ten grondslag.

In dat opzicht is het interessant de gebloemde gedichten te vergelijken met de oorspronkelijke tekstconstellatie in *Die singende band*. Twee afdelingen zijn integraal overgenomen: 'nomadismen', met een motto ontleend aan Hugo Claus, en 'veertien sonnetten voor een engel in Hengelo' (allebei in *Die beginsel van stof*, 2011). Breytenbach haalde het fragment van Claus uit het gedicht 'Verdwaald liedje' (de beginstrofe), in de afdeling 'De groeten' van diens laatste bundel *In geval van nood*:

De mens dat arme beest
hij is er en hij is er geweest
Hij rent door alle landen
tot hij geen asem heeft
En als hij neervalt is hij bang
En bidt en blaft en beeft

Een van de schuilnamen van Breytenbach is naast Jan Afrika, Blackface of Bitterblad ook Buiteblad. Het personage van de hond duikt op tal van plaatsen op. Met dezelfde sardonische blik van Claus, op sarcastische en ironische toon, maar ook blaffend en dan weer intimistisch-verstild (Breytenbach is voor-

al ook een liefdesdichter!) is de schrijver nadrukkelijk aanwezig in zijn poëzie. Talrijk zijn de metatallige gedichten, teksten over het dichterschap en het ongebreidelde geloof in de suggestieve kracht van het woord en de vrije associatie. Opvallend veel gedichten zijn gericht op het ouder worden, de dood. Zolang de dichter zingt, wordt de dood op een afstand gehouden. Deze schrijver met zijn overweldigende literaire en schilderachtige oeuvre zingt zoals hij is gebekt. Ook dat is letterlijk op te vatten: op de cover is een schilderij van Breytenbach afgebeeld met een antropomorfe gevederde, een van de vele kleurrijke vogels die in de beeldtaal figureren. De dichter wisselt korte aforismen, niet toevallig 'nomadismen' genoemd, af met uitgesponnen parlandoachtige teksten. Beeldend en scherp geformuleerd zijn verzen zoals "als je een ezel naait op straat / zal zijn broek door schoffies worden gepikt", en daaronder: "leg nooit woorden in de mond / van een dode: / dat smaakt naar ontbinding."

Naast de selectie uit *Die singende band* bevat de Nederlandse uitgave ook een belangrijke toegift. In het afsluitende deel 'Verspreide en niet eerder gepubliceerde gedichten' staan teksten die in het literaire tijdschrift *Terras* en het e-zine *Het Moment* onder de redactie van Benno Barnard, Huub Beurskens, Wiel Kusters en Laurens Vancrevel zijn voorgepubliceerd. Geregeld verschijnen vertalingen door Van Krevelen op het digitale platform, recentelijk nog na de uitgave van *De zingende band*. Vertalingen zijn speciaal voor de nieuwe uitgave herzien en Breytenbach heeft nieuwe teksten ter beschikking gesteld. Ze komen inderdaad niet voor in *Die singende band*.

De zingende band voegt dus veel toe aan de derde grote verzamelbundel die vorig jaar in Zuid-Afrika verscheen. Zelfs in bloemlezingen tracht de auteur te ontsnappen aan het statische beeld dat onlosmakelijk verbonden is met elke nieuwe tekstuitgave. Het is tijd dat Breyten Breytenbach voor dat indrukwekkende oeuvre, vertaald in vele talen, na de Zuid-Afrikanen Nadine Gordimer en J.M. Coetzee de Nobelprijs Literatuur mag ontvangen.

YVES T'SJOEN

BREYTEN BREYTENBACH, *De zingende hand. Gedichten 2007-2016*, uit het Afrikaans vertaald door Laurens van Krevelen, Podium, Amsterdam, 2017, 253 p; *Die singende hand. Versamelde gedigte 1984-2014*, Human & Rousseau, Kaapstad, 2016, 744 p.